

ISSN 2518-1491 (Online),
ISSN 2224-5286 (Print)

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ
АКАДЕМИЯСЫ» РҚБ

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫ» РҚБ

Х А Б А Р Л А Р Ы

ИЗВЕСТИЯ

РОО «НАЦИОНАЛЬНОЙ
АКАДЕМИИ НАУК РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН»

N E W S

OF THE ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN

SERIES
CHEMISTRY AND TECHNOLOGY

3 (460)

JULY – SEPTEMBER 2024

PUBLISHED SINCE JANUARY 1947

PUBLISHED 4 TIMES A YEAR

ALMATY, NAS RK

Бас редактор:

ЖҰРЫНОВ Мұрат Жұрынұлы, химия ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының президенті, АҚ «Д.В. Сокольский атындағы отын, катализ және электрохимия институтының» бас директоры (Алматы, Қазақстан) Н = 4

Редакция алқасы:

ӘДЕКЕНОВ Серғазы Мынжасарұлы (бас редактордың орынбасары), химия ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, «Фитохимия» Халықаралық ғылыми-өндірістік холдингінің директоры (Қарағанды, Қазақстан) Н = 11

АГАБЕКОВ Владимир Енокович (бас редактордың орынбасары), химия ғылымдарының докторы, профессор, Беларусь ҰҒА академигі, Жаңа материалдар химиясы институтының құрметті директоры (Минск, Беларусь) Н = 13

СТРНАД Мирослав, профессор, Чехия ғылым академиясының Эксперименттік ботаника институтының зертхана меңгерушісі (Оломоуц, Чехия) Н = 66

БҮРКІТБАЕВ Мұхамбетқали, химия ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың бірінші проректоры (Алматы, Қазақстан) Н = 11

ХОХМАНН Джудит, Сегед университетінің Фармацевтика факультетінің Фармакогнозия кафедрасының меңгерушісі, Жаратылыстану ғылымдарының пәнаралық орталығының директоры (Сегед, Венгрия) Н = 38

РОСС Самир, PhD докторы, Миссисипи университетінің Өсімдік өнімдерін ғылыми зерттеу ұлттық орталығы, Фармация мектебінің профессоры (Оксфорд, АҚШ) Н = 35

ХУТОРЯНСКИЙ Виталий, философия докторы (PhD, фармацевт), Рединг университетінің профессоры (Рединг, Англия) Н = 40

ТЕЛТАЕВ Бағдат Бұрханбайұлы, техника ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, Қазақстан Республикасы Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі (Алматы, Қазақстан) Н = 13

ФАРУК Асана Дар, Хамдар аль-Маджида Шығыс медицина колледжінің профессоры, Хамдард университетінің Шығыс медицина факультеті (Карачи, Пәкістан) Н = 21

ФАЗЫЛОВ Серік Драхметұлы, химия ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Органикалық синтез және көмір химиясы институты директорының ғылыми жұмыстар жөніндегі орынбасары (Қарағанды, Қазақстан) Н = 6

ЖОРОБЕКОВА Шарипа Жоробекқызы, химия ғылымдарының докторы, профессор, Қырғызстан ҰҒА академигі, ҚР ҰҒА Химия және химиялық технология институты (Бішкек, Қырғызстан) Н = 4

ХАЛИКОВ Джурабай Халикович, химия ғылымдарының докторы, профессор, Тәжікстан ҒА академигі, В.И. Никитин атындағы Химия институты (Душанбе, Тәжікстан) Н = 6

ФАРЗАЛИЕВ Вагиф Меджидоглы, химия ғылымдарының докторы, профессор, ҰҒА академигі (Баку, Әзірбайжан) Н = 13

ГАРЕЛИК Хемда, философия докторы (PhD, химия), Халықаралық таза және қолданбалы химия одағының Химия және қоршаған орта бөлімінің президенті (Лондон, Англия) Н = 15

«ҚР ҰҒА Хабарлары. Химия және технология сериясы»

ISSN 2518-1491 (Online),

ISSN 2224-5286 (Print)

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ (Алматы қ.). Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитетінде 29.07.2020 ж. берілген № **KZ66VPY00025419** мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Тақырыптық бағыты: *органикалық химия, бейорганикалық химия, катализ, электрохимия және коррозия, фармацевтикалық химия және технологиялар.*

Мерзімділігі: жылына 4 рет.

Тиражы: 300 дана.

Редакцияның мекен-жайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28, 219 бөл., тел.: 272-13-19

<http://chemistry-technology.kz/index.php/en/arithiv>

© Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы РҚБ, 2024

Редакцияның мекенжайы: 050100, Алматы қ., Қонаев к-сі, 142, «Д.В. Сокольский атындағы отын, катализ және электрохимия институты» АҚ, каб. 310, тел. 291-62-80, факс 291-57-22, e-mail: orgcat@nursat.kz

Главный редактор:

ЖУРИНОВ Мурат Журинович, доктор химических наук, профессор, академик НАН РК, президент Национальной академии наук Республики Казахстан, генеральный директор АО «Институт топлива, катализа и электрохимии им. Д.В. Сокольского» (Алматы, Казахстан) Н = 4

Редакционная коллегия:

АДЕКЕНОВ Сергазы Мынжасарович (заместитель главного редактора), доктор химических наук, профессор, академик НАН РК, директор Международного научно-производственного холдинга «Фитохимия» (Караганда, Казахстан) Н = 11

АГАБЕКОВ В ладимир Енокович (заместитель главного редактора), доктор химических наук, профессор, академик НАН Беларуси, почетный директор Института химии новых материалов (Минск, Беларусь) Н = 13

СТРНАД Мирослав, профессор, заведующий лабораторией института Экспериментальной ботаники Чешской академии наук (Оломоуц, Чехия) Н = 66

БУРКИТБАЕВ Мухамбеткали, доктор химических наук, профессор, академик НАН РК, Первый проректор КазНУ имени аль-Фараби (Алматы, Казахстан) Н = 11

ХОХМАНН Джудит, заведующий кафедрой Фармакогнозии Фармацевтического факультета Университета Сегеда, директор Междисциплинарного центра естественных наук (Сегед, Венгрия) Н = 38

РОСС Самир, доктор PhD, профессор Школы Фармации национального центра научных исследований растительных продуктов Университета Миссисипи (Оксфорд, США) Н = 35

ХУТОРЯНСКИЙ Виталий, доктор философии (Ph.D, фармацевт), профессор Университета Рединга (Рединг, Англия) Н = 40

ТЕЛЬГАЕВ Багдат Бурханбайулы, доктор технических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК, Министерство Индустрии и инфраструктурного развития Республики Казахстан (Алматы, Казахстан) Н = 13

ФАРУК Асана Дар, профессор колледжа Восточной медицины Хамдарда аль-Маджида, факультет Восточной медицины университета Хамдарда (Карачи, Пакистан) Н = 21

ФАЗЫЛОВ Серик Драхметович, доктор химических наук, профессор, академик НАН РК, заместитель директора по научной работе Института органического синтеза и углехимии (Караганда, Казахстан) Н = 6

ЖОРОБЕКОВА Шарипа Жоробековна, доктор химических наук, профессор, академик НАН Кыргызстана, Институт химии и химической технологии НАН КР (Бишкек, Кыргызстан) Н = 4

ХАЛИКОВ Джурабай Халикович, доктор химических наук, профессор, академик АН Таджикистана, Институт химии имени В.И. Никитина АН РТ (Душанбе, Таджикистан) Н = 6

ФАРЗАЛИЕВ Вагиф Меджид оглы, доктор химических наук, профессор, академик НАНА (Баку, Азербайджан) Н = 13

ГАРЕЛИК Хемда, доктор философии (Ph.D, химия), президент Отдела химии и окружающей среды Международного союза чистой и прикладной химии (Лондон, Англия) Н = 15

«Известия НАН РК. Серия химии и технологий».

ISSN 2518-1491 (Online),

ISSN 2224-5286 (Print)

Собственник: Республиканское общественное объединение «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы).

Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан № KZ66VPY00025419, выданное 29.07.2020 г.

Тематическая направленность: *органическая химия, неорганическая химия, катализ, электрохимия и коррозия, фармацевтическая химия и технологии.*

Периодичность: 4 раз в год.

Тираж: 300 экземпляров.

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, оф. 219, тел.: 272-13-19

<http://chemistry-technology.kz/index.php/en/archiv>

© РОО Национальная академия наук Республики Казахстан, 2024

Адрес редакции: 050100, г. Алматы, ул. Кунаева, 142, АО «Институт топлива, катализа и электрохимии им. Д.В. Сокольского», каб. 310, тел. 291-62-80, факс 291-57-22, e-mail: orgcat@nursat.kz

Editor in chief:

ZHURINOV Murat Zhurinovich, doctor of chemistry, professor, academician of NAS RK, president of NAS RK, general director of JSC "Institute of fuel, catalysis and electrochemistry named after D.V. Sokolsky (Almaty, Kazakhstan) H = 4

Editorial board:

ADEKENOV Sergazy Mynzhasarovich (deputy editor-in-chief) doctor of chemical sciences, professor, academician of NAS RK, director of the international Scientific and production holding «Phytochemistry» (Karaganda, Kazakhstan) H = 11

AGABEKOV Vladimir Enokovich (deputy editor-in-chief), doctor of chemistry, professor, academician of NAS of Belarus, honorary director of the Institute of Chemistry of new materials (Minsk, Belarus) H = 13

STRNAD Miroslav, head of the laboratory of the institute of Experimental Botany of the Czech academy of sciences, professor (Olomouc, Czech Republic) H = 66

BURKITBAYEV Mukhambetkali, doctor of chemistry, professor, academician of NAS RK, first vice-rector of al-Farabi KazNU (Almaty, Kazakhstan) H = 11

HOHMANN Judith, head of the department of pharmacognosy, faculty of Pharmacy, university of Szeged, director of the interdisciplinary center for Life sciences (Szeged, Hungary) H = 38

ROSS Samir, Ph.D., professor, school of Pharmacy, national center for scientific research of Herbal Products, University of Mississippi (Oxford, USA) H = 35

KHUTORYANSKY Vitaly, Ph.D., pharmacist, professor at the University of Reading (Reading, England) H = 40

TELTAYEV Bagdat Burkhanbayuly, doctor of technical sciences, professor, corresponding member of NAS RK, ministry of Industry and infrastructure development of the Republic of Kazakhstan (Almaty, Kazakhstan) H = 13

PHARUK Asana Dar, professor at Hamdard al-Majid college of Oriental medicine. faculty of Oriental medicine, Hamdard university (Karachi, Pakistan) H = 21

FAZYLOV Serik Drakhmetovich, doctor of chemistry, professor, academician of NAS RK, deputy director for institute of Organic synthesis and coal chemistry (Karaganda, Kazakhstan) H = 6

ZHOROBEKOVA Sharipa Zhorobekovna, doctor of chemistry, professor, academician of NAS of Kyrgyzstan, Institute of Chemistry and chemical technology of NAS KR (Bishkek, Kyrgyzstan) H = 4

KHALIKOV Jurabay Khalikovich, doctor of chemistry, professor, academician of the academy of sciences of Tajikistan, institute of Chemistry named after V.I. Nikitin AS RT (Tajikistan) H = 6

FARZALIEV Vagif Medzhid ogly, doctor of chemistry, professor, academician of NAS of Azerbaijan (Azerbaijan) H = 13

GARELIK Hemda, PhD in chemistry, president of the department of Chemistry and Environment of the International Union of Pure and Applied Chemistry (London, England) H = 15

News of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. Series of chemistry and technology.

ISSN 2518-1491 (Online),

ISSN 2224-5286 (Print)

Owner: RPA «National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan» (Almaty).

The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan No. **KZ66VPY00025419**, issued 29.07.2020.

Thematic scope: *organic chemistry, inorganic chemistry, catalysis, electrochemistry and corrosion, pharmaceutical chemistry and technology.*

Periodicity: 4 times a year.

Circulation: 300 copies.

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 219, Almaty, 050010, tel. 272-13-19

<http://chemistry-technology.kz/index.php/en/arhiv>

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2024

Editorial address: JSC «D.V. Sokolsky institute of fuel, catalysis and electrochemistry», 142, Kunayev str., of. 310, Almaty, 050100, tel. 291-62-80, fax 291-57-22, e-mail: orgcat@nursat.kz

NEWS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

SERIES CHEMISTRY AND TECHNOLOGY

ISSN 2224–5286

Volume 3, Number 460 (2024), 175–185

<https://doi.org/10.32014/2024.2518-1491.245>

UDC 547.92:547.579

M. Toktarbek*, G.A. Seitimova, G.Sh. Burasheva, 2024.

Al-Farabi Kazakh National University, NCJSC, Almaty, Kazakhstan.

*E-mail: meruyertkozha@mail.ru

OPTIMISATION METHOD FOR OBTAINING A BIOLOGICALLY ACTIVE SUBSTANCES FROM THE PLANT *PETROSIMONIA BRACHIATA*

Toktarbek M. – PhD, senior lecturer. AL-Farabi Kazakh National University. 050040. Almaty, Kazakhstan. E-mail: meruyertkozha@mail.ru. <https://orcid.org/0000-0002-0979-6944>;

Seitimova G.A. – PhD, Associate professor. AL-Farabi Kazakh National University. 050040. Almaty, Kazakhstan. E-mail: sitigulnaz@mail.ru. <https://orcid.org/0000-0002-5157-1255>;

Burasheva G.Sh. – Doctor of chemical sciences, Professor. AL-Farabi Kazakh National University. 050040. Almaty, Kazakhstan. E-mail: gauharbur@mail.ru. <https://orcid.org/0000-0003-2935-3531>.

Abstract. Kazakhstan is rich in medicinal plants, so it needs to be studied. Ten species of the *Petrosimonia* belonging to the *Chenopodiaceae* family are growing in Kazakhstan. These plants have been adapted to harsh climatic conditions in the country's salty, saline, and desert areas. *Petrosimonia* plants are a new species that has not been fully studied. Chinese researchers studied *Petrosimonia sibirica* species and found that the plant contains alkaloids, steroids, terpenes, flavonoids, and phenolic acids and has antibacterial activity (Wen et al, 2015; Ying et al, 2016). The qualitative and quantitative compositions of biologically active substances in *P. sibirica*, *P. Glaucescens*, *P. triandra*, and *P. brachiata* growing in Kazakhstan were studied. To prepare phytopreparations from *P. Sibirica*, *P. Glaucescens* and *P. triandra* plants were extracted using the classical maceration method, and individual representatives of biologically active compounds were isolated (Toktarbek et al, 2021). In this study, a phytochemical study of *P. brachiata* was conducted. The method for obtaining biologically active complexes with high efficiency was optimised by using supercritical fluid and ultrasonic extraction methods. These methods have a short extraction time, can be carried out at room temperature, are cost effective, and are a modern green chemical approach. Using supercritical fluid CO₂ extraction (180 bar, 2 hours), the plant was purified from lipophilic substances. Further, a biologically active complex was obtained by pouring 70% ethanol-water solvent into the plant raw material and performing ultrasound extraction. The obtained complex was analysed by thin-layer chromatography using different organic solvent

systems. Based on our analysis, steroids, terpenes, phenolic acids, and flavonoid glycosides were found in the extract. Hexane and ethyl acetate fractions were obtained as a result of liquid-liquid extraction of the extract using organic solvents. Stigmasterol 3-O- β -D-galactopyranoside, isovanillic acid, quercetin 3-O- β -D-glucopyranoside, and isorhamnetin 3-O- α -L-rhamnopyranoside were isolated by washing the hexane and ethyl acetate fractions in a silica gel column with an organic solvent system. The isolated compounds will be tested for biological activity.

Keywords: *Chenopodiaceae* family, *Petrosimonia brachiata*, ultrasonic extraction, supercritical fluid extraction, chromatography.

Funding: This research work was supported by AP22685598 under grant funding for young scientists under the “Zhas Galym” project for 2024-2026 from the Scientific Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan.

М. Тоқтарбек*, Г.А. Сейтимова, Г.Ш. Бурашева

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, КЕАҚ, Алматы, Қазақстан.

*E-mail: meruyertkozha@mail.ru

PETROSIMONIA BRACHIATA ӨСІМДІГІНЕН БИОЛОГИЯЛЫҚ БЕЛСЕНДІ ЗАТТАРДЫ АЛУ ӘДІСІН ОҢТАЙЛАНДЫРУ

Тоқтарбек М. – PhD, аға оқытушы. әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. 050040.

Алматы, Қазақстан. E-mail: meruyertkozha@mail.ru. <https://orcid.org/0000-0002-0979-6944>;

Сейтимова Г.А. – PhD, доцент. әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. 050040. Алматы, Қазақстан. E-mail: sitigulnaz@mail.ru. <https://orcid.org/0000-0002-5157-1255>;

Бурашева Г.Ш. – химия ғылымдарының докторы, профессор. әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. 050040. Алматы, Қазақстан. E-mail: gauharbur@mail.ru. <https://orcid.org/0000-0003-2935-3531>.

Аннотация. Қазақстан аумағы дәрілік өсімдіктерге өте бай және олар зерттеуді қажет етеді. Еліміз аумағында Алабұта (*Chenopodiaceae*) туысына жататын *Petrosimonia* тұқымдасының 10 түрі өседі. Бұл өсімдіктер еліміздегі тұзды, сортаң және шөлейтті жерлерде қатаң климат жағдайына бейімделген. *Petrosimonia* өсімдіктері толық зерттелмеген жаңа нысан болып табылады. Қытай ғалымдары *Petrosimonia sibirica* түрін зерттеп, өсімдік құрамында алкалоидтар, стероидтар, терпендер, флавоноидтар және фенол қышқылдары қатарлы екіншілік метаболиттердің бар екенін анықтап, бактерияға қарсы белсенділік көрсеткенін дәлелдеген (Wen et al, 2015; Ying et al, 2016). Қазақстанда өсетін *P. Sibirica*, *P. Glaucescens*, *P. triandra* және *P. brachiata* түрлерінің құрамындағы биологиялық белсенді заттардың сапалық және сандық құрамы зерттелінген. *P. Sibirica*, *P. Glaucescens* және *P. triandra* өсімдіктерінен фитопрепарат алу үшін класикалық мацерация-экстракцияланып, биологиялық белсенді заттардың жеке өкілдерін бөліп алған (Toktarbek et al, 2021). Бұл зерттеуде *P. brachiata* өсімдігіне фитохимиялық

зерттеу жүргізілді. Жоғары критикалық флюидті және ультрадыбысты экстракция әдістерін пайдалану арқылы тиімділігі жоғары биологиялық белсенді кешен алудың жолы оңтайландырылды. Аталған әдістер экстракция уақыты қысқа, бөлме температура жағдайында жүргізілетін, артық шығынсыз және заманауи жасыл химиялық бағыт болды. Жоғары критикалық флюидті CO₂ экстракцияны (180 бар, 2 сағат) қолданып өсімдік құрамы липофильді заттардадан тазартылды. Ары қарай өсімдік шикізатына 70% этанол-су еріткішін құйып, ультрадыбыспен экстракция жасау арқылы биологиялық белсенді кешен алынды. Алынған кешенге жұқа қабатты хроматографияда, әр түрлі органикалық еріткіштер жүйесі көмегімен сараптама жасалынды. Сараптаудың негізінде экстракт құрамында сетроидтар, терпендер, фенол қышқылдары және флавоноид гликозидтерінің бары анықталды. Экстрактіге органикалық еріткіштерімен сұйық-сұйықтық экстракциясын жүргізу нәтижесінде гексан және этилацетат фракциялары алынды. Гексан және этилацетат фракцияларын силикагель бағанасында органикалық еріткіштер жүйесі арқылы жуу нәтижесінде стигмастеролдың 3-О-β-D-галактопиранозиді, изованил қышқылы, кверцетиннің 3-О-β-D-глюкопиранозиді және изорамнетиннің 3-О-α-L-рамнопиранозиді бөлінді. Бөлінген жеке заттардың биологиялық белсенділігін тексеру жоспарлануда.

Түйін сөздер: *Chenopodiaceae* тұқымдасы, *Petrosimonia brachiata*, ультрадыбыстық экстракция, жоғары критикалық флюидті экстракция, хроматография.

М. Токтарбек*, Г.А. Сейтимова, Г.Ш. Бурашева

¹НАО «Казахский национальный университет им. аль-Фараби», Алматы, Казахстан.

*E-mail: meruyertkozha@mail.ru

СПОСОБ ОПТИМИЗАЦИИ ПОЛУЧЕНИЯ БИОЛОГИЧЕСКИ АКТИВНЫХ ВЕЩЕСТВ ИЗ РАСТЕНИЯ *PETROSIMONIA BRACHIATA*

Токтарбек М. – PhD, старший преподаватель. Казахский национальный университет имени аль-Фараби, 050040, Алматы, Казахстан, E-mail: meruyertkozha@mail.ru. <https://orcid.org/0000-0002-0979-6944>;

Сейтимова Г.А. – PhD, доцент, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, 050040, Алматы, Казахстан, E-mail: sitigulnaz@mail.ru. <https://orcid.org/0000-0002-5157-1255>;

Бурашева Г.Ш. – доктор химических наук, профессор, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, 050040, Алматы, Казахстан. E-mail: gauharbur@mail.ru. <https://orcid.org/0000-0003-2935-3531>.

Аннотация. Казахстан богат лекарственными растениями, поэтому его необходимо изучать. В Казахстане произрастают десять видов *Petrosimonia* семейства маревых. Эти растения адаптированы к суровым климатическим условиям засоленных и пустынных территорий страны. Растения *Petrosimonia* – новый вид, до конца не изученный. Китайские ученые изучили виды *Petrosimonia sibirica* и обнаружили, что растение содержит алкалоиды, стероиды, терпены, флавоноиды и фенольные кислоты и обладает антибактериальной активностью

(Wang et al, 2015; Ying et al, 2016). Изучен качественный и количественный состав биологически активных веществ *P. sibirica*, *P. Glaucescens*, *P. triandra* и *P. brachiata*, произрастающих в Казахстане. Для приготовления фитопрепаратов из растений *P. Sibirica*, *P. Glaucescens* и *P. triandra* экстрагировали классическим методом мацерации и выделяли отдельные представители биологически активных соединений (Toktarbek et al, 2021). В данном исследовании было проведено фитохимическое исследование *P. brachiata*. Оптимизирован метод получения биологически активных комплексов с высокой эффективностью за счет использования методов сверхкритической флюидной и ультразвуковой экстракции. Эти методы имеют короткое время экстракции, могут проводиться при комнатной температуре, являются экономически эффективными и представляют собой современный экологически чистый химический подход. С помощью сверхкритической флюидной CO₂-экстракции (180 бар, 2 часа) установка была очищена от липофильных веществ. Далее биологически активный комплекс получали путем заливки в растительное сырье 70% растворителя этанол-вода и проведения ультразвуковой экстракции. Полученный комплекс анализировали методом тонкослойной хроматографии с использованием различных систем органических растворителей. На основании нашего анализа в экстракте были обнаружены стероиды, терпены, фенольные кислоты и флавоноидные гликозиды. Гексановую и этилацетатную фракции получали в результате жидкостной экстракции экстракта органическими растворителями. Стигмастерол 3-O-β-D-галактопиранозид, изованилиновая кислота, кверцетин 3-O-β-D-глюкопиранозид и изорамнетин 3-O-α-L-рамнопиранозид выделены промывкой гексановой и этилацетатной фракций на силикагеле. Колонка с системой органических растворителей. Выделенные соединения будут проверены на биологическую активность.

Ключевые слова: семейство *Chenopodiaceae*, *Petrosimonia brachiata*, ультразвуковая экстракция, сверхкритическая флюидная экстракция, хроматография

Introduction

Medicinal products of plant origin have been used since ancient times, and even ancient times, civilisations were famous for using plants for healing. The oldest records date back to approximately 5,000 years when plants were used medicinally. The Greeks developed medicinal plants and herbs. Theophrastus (ca. 300 BC) wrote «Historia Plantarum», or the «History of Plants», one of the most important books on plant pharmacology and ancient natural history, in which he discussed the anatomy of plants and their pharmacological uses (Atanasov et al, 2021).

Much of the knowledge of Greco-Roman medicine was lost during the Middle Ages, but Arab and Islamic scholars from Andalusia and the Middle East were able to preserve and update the practises of that era. This progress in medicine occurred between the 9th and 12th centuries, after which the Renaissance began, and science began to be studied and developed more and more in the Western world. For thousands of years, plant extracts have been used to treat diseases. The past 200 years have witnessed

the discovery, isolation, and determination of the structures of thousands of natural compounds.

The new drug discovery approach has not hindered the study of natural compounds. A study of all newly approved drugs from 1981 to 2014 found that a total of 1211 new drugs were approved worldwide. Among them, 320 were natural compounds or their derivatives. These drugs comprise 32.7% of all authorised drugs in the world in the last 30 years (Li et al, 2018).

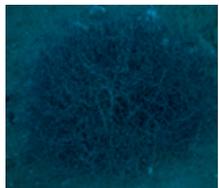
Compounds obtained from natural sources are not only medicinal products but also important tools for the discovery of new aspects of physiology. Currently, there is an interest in systematic research on low-molecular-weight inhibitors of the main steps of biochemical processes. Because many assays involve phenotyping, changes in living cells are likely to provide natural products that are useful as probes in such studies.

Our research objective: Plants belonging to the *Chenopodiaceae* family that grow in saline environments, are viable, and have high physiological capacity. They are widely used in folk medicine for the treatment of digestive, respiratory, genitourinary, and blood vessel disorders (Boneva et al, 2022). There are 11 species of *Petrosimonia* plants belonging to the *Chenopodiaceae* family worldwide, and 10 species grow in the desert and the desert regions of Kazakhstan. These species are: *P. monandra*, *P. triandra*, *P. litwinowii*, *P. squarrosa*, *P. hirsutissima*, *P. crassifolia*, *P. glaucescens*, *P. brachyphylla*, *P. glauca*, *P. brachiata*, and *P. sibirica*. The chemical compositions of all types of *Petrosimonia* plants have not been fully studied. The qualitative and quantitative compositions of biologically active substances in *P. sibirica*, *P. Glaucescens*, *P. triandra*, and *P. brachiata* growing in Kazakhstan were studied. According to the methods of the first edition of the State Pharmacopeia of the Republic of Kazakhstan, qualitative and quantitative analysis of biological active substances was performed, and the authenticity of plant raw materials was determined. The results of the study are shown in table 1 and table 2 (Seitimova et al, 2022).

Table 1. Quantification and authenticity of the main biological active groups of *P. Sibirica*, *P. Glaucescens*, *P. triandra*, and *P. Brachiata*

Plant names	<i>P. triandra</i>	<i>P. glaucescens</i>	<i>P. brachiata</i>	<i>P. sibirica</i>
Quality indicators of plant raw materials, (%)±SEM				
Humidity	8.09±0.03	5.90±0.04	10.22±0.04	7.81±0.03
Ash content	17.52±0.07	24.50±0.06	20.45±0.15	24.71±0.06
Extractives (80% ethanol-water)	42.70±0.04	46.10±0.02	46.90±0.06	52.90±0.04
Quantification of the main groups of biologically active substances, (%)±SEM				
Saponins	4.53±0.03	8.6±0.03	1.92±0.03	0.6±0.02
Flavonoids	2.55±0.04	4.1±0.03	4.53±0.04	1.92±0.04
Taninns	1.75±0.03	1.1±0.02	0.1±0.01	0.1±0.01
Alkaloids	1.56±0.04	0.27±0.03	0.53±0.04	0.4±0.03
Polysaccharides	1.78±0.01	1.4±0.01	5.14±0.02	4.2±0.04
Free organic acids	0.52±0.03	0.6±0.04	5.51±0.04	3.5±0.04
Coumarins	0.18±0.02	0.9±0.03	0.13±0.03	0.3±0.02

Table 2. Comparative conditions for extracting plant raw materials

Plant Names	<i>Petrosimonia triandra</i>	<i>Petrosimonia glaucescens</i>	<i>Petrosimonia brahiata</i>	<i>Petrosimonia sibirica</i>
Plant pictures				
Extraction type	First, lipophilic substances were removed using super critical fluid extraction, followed by extraction using the maceration method.	Maceration method	First, lipophilic substances were removed using super critical fluid extraction, followed by extraction using ultrasonic method.	Maceration method
Solvent	80% ethanol-water	80% ethanol-water	80% ethanol-water	80% ethanol-water
Extraction time	For super critical fluid extraction 2 hours and for maceration 72 hours	72 hours	For super critical fluid extraction 2 hours and for ultrasonic extraction 30 minutes	72 hours
Extraction temperature	Room temperature	Room temperature	40 °C	Room temperature
Biological activity of the obtained extracts	Antibacterial activity	No activity	Anti-inflammatory activity	No activity

It is important to use modern advanced technologies to obtain ecologically clean products and reduce factors that have an indirect effect on the extraction and distribution of biologically active substances from plant raw materials, especially secondary metabolites. The potential of CO₂ supercritical fluids and ultrasonic extraction to solve these problems is enormous (Nguyen et al, 2023; Shi et al, 2023; Herrero, 2024).

Materials and methods

Materials

The plant raw material was as follow:

The research object was the above-ground parts of *P.brachiata* plant belonging to the *Chenopodiaceae* family. This plant was collected in September 2023 from the saline land of the Enbekshikazakh district of the Almaty region. *Petrosimonia's* specie plant was identified with the help of leading specialists at the Institute of Botany and phytroduction, Almaty. Collected plant was dried at room temperature and protected from light. The dried plant raw material was ground to a diameter of 4 mm using sieves.

Solvents used:

1) Common solvents:

Ethanol and water were used as extractants for extracting plant raw materials.

2) Solvents for NMR spectroscopy:

Dimethylsulfoxide DMSO-d₆ (Cambridge Isotope Laboratories, Inc.), Methanol CD₃OD-d₄ (Cambridge Isotope Laboratories, Inc.), and Acetone C₃D₆O-d₆ (Cambridge Isotope Laboratories, Inc.).

Chromatography materials

Normal phase thin-layer chromatography (Aluminum Silica gel 60 F254) Merck KgaA; Reversed phase thin-layer chromatography (Glass Silica gel 60 RP-18 F254S) Merck Millipore; Silica gel 60, 0.04 – 0.063 mm (230 – 400 μm) Merck; Silica gel 60, 0.063 – 0.200 mm (70 – 230 μm) Merck, and Column.

Methods*Research methods*

For extraction procedure: Supercritical fluid CO₂ extraction and ultrasonic extraction; Isolation and purification procedure: chromatography; Structural elucidation procedure: ¹H-NMR - AVANCE NEO-400, at 400 MHz and ¹³C-NMR, BB, DEPT - AVANCE NEO-400 at 100, 125 and 150 MHz; two-dimensional: NMR ¹H-¹³C HSQC, HMBC, ¹H-¹H COSY-45 °C, NOESY, IR -spectroscopy (Bruker Vector 22, Japan), EI-MS (JEOL 600H-1, Inlet: Direct Probe), FAB-MS (JEOL 600H-2, Inlet: Direct Probe), and melting points were determined by Buchi M-560 apparatus.

Preparation of extracts

The plant raw material was treated to eliminate lipophilic substances using supercritical fluid CO₂ extraction at 180 bar, followed by extraction with 80% ethanol-water at a ratio of 1:8 for 2 hours at room temperature twice by an ultrasonic extractor. The prepared extracts were combined and concentrated under vacuum at a temperature of 45-50 °C. The suspension was prepared by adding 500 ml of distilled water to 177 g of dry extract. Sequential liquid-liquid extraction was performed by adding hexane and ethyl acetate to the suspension according to polarity, and all extracts were desolvated in a rotary evaporator at temperatures not exceeding 50 °C.

The hexane extract was qualitatively analyzed by TLC (solvent system n-Hexane: ethyl acetate 9:1 → 1:9), a solution of Ce(SO₄)₂ in 15% H₂SO₄ was used as a reagent. The presence of lipophilic substances such as steroids and terpenes was determined in this study.

General experimental procedure for isolation of compounds

Silica gel column chromatography was used to separate 10 g of hexane extract into fractions and isolate individual compounds. The column was first washed with 100% hexane solvent, and then chromatography was performed by increasing the concentration of the polar solvent (ethyl acetate, methanol) according to the hexane:ethyl acetate 10:1 → 1:10, 100% ethyl acetate, and ethyl acetate:methanol 10:1 → 7:3. The fractions were combined with similar R_f values and spot colors in TLC to obtain 10 (H1-H10) fractions. Each fraction was concentrated under mild conditions using a rotary evaporator. Fraction H10 was isolated as a pure compound, corresponding to **1** (35 mg).

The ethyl acetate fraction was qualitatively analyzed with the help of TLC (solvent system n-Hexane:ethyl acetate:acetone 8:1:1), as well as a solution of the determining reagent $\text{Ce}(\text{SO}_4)_2$ in 15% H_2SO_4 was sprinkled, and as a result of analyzing the color of the spots formed under UV light (254 and 366 nm), the extract contained phenolic acids, flavonoid aglycones, flavonoid glycosides, and alkaloidal compounds were detected (Li, 2024).

5 g of dried and powdered ethyl acetate extract was chromatographed in SG-60 column chromatography with increasing polarity: 100% hexane $\rightarrow$ hexane-ethyl acetate (in different ratios) $\rightarrow$ 100% ethyl acetate $\rightarrow$ ethyl acetate-methanol (in different ratios) $\rightarrow$ 100% methanol, resulting in 11 fractions (E1-E10) were obtained. Substance **2** (29 mg) was separated from E2 fraction. Pure compound **3** (42 mg) and subfraction E8S1 were separated from fraction E8. The subfraction E8S1 was purified by chromatography on a Sephadex LH-20 column with 100% methanol, and compound **4** (7 mg) was isolated.

The structures of isolated compounds were determined by melting point, IR, FAV-MS, and NMR data analyses.

Results and Discussions

Compounds **1-4** were isolated for the first time from the *Petrosimonia brachiata* species.

Compound **1** is a white crystalline powder, molecular formula $\text{C}_{35}\text{H}_{58}\text{O}_6$, molecular weight m/z 574, melting point 264-266 °C, a single spot in thin-layer chromatography (solvent system dichloromethane:methanol 9:1) after treatment with 15% H_2SO_4 showed a deep green.

The $^1\text{H-NMR}$ spectrum (DMSO, 500MHz) of compound **1** showed six methyl groups: δ_{H} 0.65 (3H, c, H-18), 0.79 (3H, d, $J = 8.1$, H-29), 0.80 (3H, d, $J = 6.9$, H-27), 0.84 (3H, d, $J = 6.3$, H-26), 0.95 (3H, d, $J = 6.3$, H-21), 0.99 (3H, s, H-19); proton occupying one olefinic position δ_{H} 5.15 (1H, br.d, $J = 4.8$, H-6); two protons 4.83 (1H, dd, $J = 8.4, 15$, H-23) and 4.97 (1H, dd, $J = 8.4; 15.0$, H-22); and one anomeric proton showed chemical shift values of 4.19 (1H, d, $J = 7.8$, H-1').

By analyzing the $^{13}\text{C-NMR}$ spectrum, this compound was found to contain 35 carbon signals. A chemical shift of δ_{C} 100.76 indicates the presence of a monosaccharide molecule with an anomeric carbon C-1', whereas chemical shift values of δ_{C} 69.87, 73.22, 75.54, and 76.15 indicate four methanes and methylene at δ_{C} 61.43 chemical shifts C-2', C-3', C-4', C-5', and C. According to the C-6' carbons, the product was found to be β -D-galactopyranose.

The δ_{C} 78.72 shift region corresponds to the C-3 carbon atom bonded to the alcohol hydroxyl group. Chemical shifts δ_{C} 121.71 (C-6), δ_{C} 137.92 (C-23), δ_{C} 128.79 (C-22), and δ_{C} 139.97 (C-5) represent olefinic carbons in the sterol molecule. The value of $J = 7.8$ Hz for the anomeric proton H-1' shows that it is in an axial position to the proton H-2', which indicates that this galactopyranoside fragment is bound to the sterol fragment in the β position.

Based on $^1\text{H-}$ and $^{13}\text{C-NMR}$ chemical shift values and physical data, it was proved that compound **1** is stigmasterol 3-O- β -D-galactopyranoside.

Compound **2** was isolated from the ethyl acetate extract. They were subjected to a qualitative reaction with TLC (Hexane:Ethyl acetate 5:1) using 15% H₂SO₄ and a brown spot formed. These compounds exhibited purple under UV light.

Compound **2** is a white crystalline compound with a melting point of 208–210 °C. The mass spectrum of the isolated compound EI-MS *m/z* 168.1 [M]⁺; molecular formula corresponds to C₈H₈O₄. The valence vibration band in the IR spectrum defines the C=O group at 1682 cm⁻¹ and the OH group at 3484 cm⁻¹. Absorption at 1598 and 1523 cm⁻¹ indicates C=C groups in the aromatic ring, and the band at 1206 cm⁻¹ indicates a C-O bond.

In the ¹H-NMR (CD₃OH, 500MHz) spectrum of the compound **2**, the chemical shift signal at δ_H 3.83 indicates the presence of an OCH₃ group in the molecular structure of the compound. The high-field signals δ_H chemical shifts at 7.61, 7.44, and 6.86 identify the H-2, H-6, and H-5 protons of the aromatic ring, respectively.

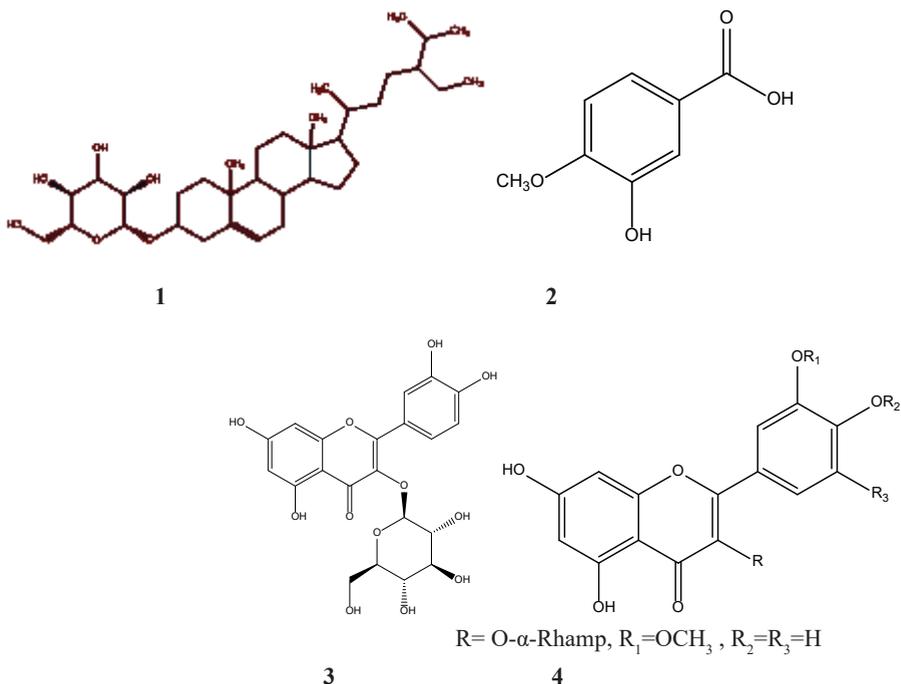
The ¹³C-NMR spectrum of the compound showed 8 signals with 3 methine, 4 quaternary and 1 methyl carbons. The δ_C 55.5 signal is the chemical shift characteristic of the carbon atom in the methoxy group. And the δ_C 167.2 signal region indicates the C=O group of the acidic fragment of the molecular structure. The high-field signals at δ_C 149.1 and 151.2 indicate the shift characteristics of the C-3 and C-4 carbons, respectively, in the aromatic ring. ¹H-NMR, ¹³C-NMR spectral data, etc. based on its physical properties, compound **2** was identified as isovanillic acid.

Compound **3** was isolated as a yellow powder with a melting point of 231–232 °C. FAB-MS corresponding to the molecular formula C₂₁H₂₀O₁₂ showed a molecular ion peak [M+H]⁺ at *m/z* 464.14. ¹H and ¹³C NMR spectra in CD₃OH solvent showed that the aromatic protons were resolved as a single ABX system (B ring). The δ_H 7.849 (d, *J* = 2.3 Hz, H-2'), δ_C 117.90 for δ_H 6.871 (d, *J* = 8.3 Hz); δ_C 116.3 and δ_H 7.586 for H-5' (dd, *J* = 8.3, 2.3 Hz) δ_C 123.05 for H-6'. Another ABX-based (A ring) system δ_H 6.204 (brs), δ_C 100.02 and δ_H 6.407 (brs), δ_C 94.85 assigned to H-6 and H-8 protons, respectively. The ¹³C values of C-3' and C-4' were 150.08, which were assigned 145.94 respectively. The anomeric sugar protons δ_H appeared at 5.16 (d, *J* = 7.53 Hz); δ_C is 103.95. An anomeric proton coupling constant *J* = 7.53 Hz confirmed the β-linkage of the sugar. Based on ¹H- and ¹³C-NMR chemical shift values and physical data, it was proved that compound **3** is quercetin 3-O-β-D-glucopyranoside.

Compound **4** was isolated as a yellow amorphous powder with an FAB-MS 462.40 at an *m/z* [M]⁺ molecular formula corresponding to C₂₂H₂₂O₁₁.

In the ¹H NMR (C₃D₆O) spectrum of compound **4**, three protons of the methoxy group exhibited a singlet signal in the region of δ_H = 3.94. Aromatic protons of ring B show doublet signals at 6.97 (1H, d, *J*=8.45, H-3') and 8.05 (1H, d, *J*=2, H-6'), and 7.66 (1H, dd, *J*=8.5, *J*= 2.05, H-2') proton was in the doublet doublet displacement level. In addition, we observed the aromatic H-6 and H-8 protons of ring A at the 6.28 (1H, t) and 6.53 (1H, t) triplet signal shifts, respectively. The anomeric H-1'' proton of the sugar moieties gave a doublet signal in the chemical shift region of 5.02 (1H, d, *J*= 2.05).

Using ¹³C NMR and HMBC spectra, the binding sites of the sugars were determined. By comparing the results of the physicochemical analysis with the literature data, compound **4** was identified as isorhamnetin 3-O-α-L-rhamnopyranoside (Bojilov et al, 2023).

Conclusion

First, a phytochemical study was conducted on *P. brachiata*. Plant raw materials were extracted using modern methods, including supercritical fluid extraction and ultrasound extraction. The obtained extract was subjected to liquid-liquid extraction using hexane and ethyl acetate solvents. The qualitative composition of the hexane and ethyl acetate fractions was analysed by chromatography, and the presence of steroids, terpene substances, and flavonoid classes was determined. For further purification of the hexane and ethyl acetate fractions, silica gel column chromatography was performed; stigmasterol 3-O- β -D-galactopyranoside, isovanillic acid, quercetin 3-O- β -D-glucopyranoside, and isorhamnetin 3-O- α -L-rhamnopyranoside compounds were isolated, and modern physicochemical methods, including ¹H-NMR, ¹³C-NMR, 2D NMR, EI-MS, FAB-MS, and IR spectroscopy were used to determine their structures. The isolated compounds will be tested for biological activity.

References

- Wen Sun, Zhongyi Ma, Xue Zhang, Hongbing Yang, and Wanfu Sun. (2015) Secondary metabolites of *Petrosimonia Sibirica*, *Chemistry of Natural Compounds*, 2015. – Vol. 51(3). – Pp. 530-531. DOI:10.1007/s10600-015-1331-7 (in Eng.).
- Ying Wang, Hengwei Zhang, Xuewu Su, Hongbing Yang, and Wanfu Sun. (2016) Flavonoids and phenolic compounds of *Petrosimonia sibirica*, *Chemistry of Natural Compounds*, 2016. – Vol. 52(3). – Pp. 482-483. DOI:10.1007/s10600-016-1679-3 (in Eng.).
- Toktarbek M., Seitimova G. A., Eskalieva B. K., Burasheva G. Sh., Choudhary M. Iqbal and Atia-tul-Wahab. (2021) Phenolic compounds from the plant *Petrosimonia triandra*, *Chemistry of Natural Compounds*, 2021. – Vol. 57(3). – Pp. 536-538. DOI:10.1007/s10600-021-03407-w (in Eng.).

Seitimova G.A., Toktarbek M., Yeskaliyeva B.K., Burasheva G.Sh., Choudhary M. Iqbal. (2022) Phytochemical analysis of some Kazakhsta plant species of the genus *Petrosimonia*, Family *Chenopodiaceae*, *Khimiya Rastitel'nogo Syr'ya*, 2022. – Vol. 4. – Pp. 241–248. DOI: 10.14258/jcprm.20220411303 (in Russ.).

Atanasov A.G., Zotchev S.B., Dirsch V.M. and Supuran C.T. (2021) Natural products in drug discovery: advances and opportunities, *Nature reviews Drug discovery*, 2021. – Vol. 20(3). – Pp. 200-216.

Li G. and Lou H.X. (2018) Strategies to diversify natural products for drug discovery, *Medicinal research reviews*, 2018. – Vol. 38(4). – Pp. 1255-1294. DOI:10.1002/med.21474 (in Eng.).

Boneva V.S. and Petkova N.T. (2022) Studies on the Bulgarian members of the family *Chenopodiaceae* s. stricto: a review, *BioRisk*, 2022. – Vol.18. – Pp. 17-34. DOI: 10.3897/biorisk.18.78548 (in Eng.).

Nguyen T.L., Ora A., Häkkinen S.T. Ritala, A. Räisänen R., Kallioinen-Mänttari M. and Melin K. (2023) Innovative extraction technologies of bioactive compounds from plant by-products for textile colorants and antimicrobial agents, *Biomass Conversion and Biorefinery*, 2023. – Vol.1. – Pp. 1-30. DOI:10.1007/s13399-023-04726-4 (in Eng.).

Shi M.Z., Yu Y.L., Zhu S.C., Yang J. and Cao J. (2023) Latest development of matrix solid phase dispersion extraction and microextraction for natural products from 2015-2021, *Separation & Purification Reviews*, 2023. – Vol. 52(3). – Pp. 262-282. DOI:10.1080/15422119.2022.2094274 (in Eng.).

Herrero M. (2024) Towards green extraction of bioactive natural compounds, *Analytical and Bioanalytical Chemistry*, 2024. – Vol. 416(9). – Pp. 2039-2047. DOI:10.1007/s00216-023-04969-0 (in Eng.).

Li W., Zhang X., Wang S., Gao X. and Zhang X. (2024) Research Progress on Extraction and Detection Technologies of Flavonoid Compounds in Foods, *Foods*, 13(4):628. DOI:10.3390/foods13040628 (in Eng.).

Bojilov D., Manolov S., Nacheva A., Dagnon S. and Ivanov I. (2023) Characterization of polyphenols from *Chenopodium botrys* after fractionation with different solvents and study of their *in vitro* biological activity, *Molecules*, 2023. – Vol. 28(12). – Pp. 4816. DOI:10.3390/molecules28124816 (in Eng.).

CONTENTS

CHEMISTRY

- K.Sh. Akhmetova, B.K. Kenzhaliev, S.V. Gladyshev*, N.K. Akhmadieva, L.M. Imangalieva**
GLOBAL INNOVATIONS IN EXTRACTIVE METALLURGY OF TITANIUM.....5
- O.K. Beisenbayev, B.M. Smailov, S.A. Sakibayeva, A.B. Issa, A.Sh. Kydyralieva**
PRODUCTION AND RESEARCH OF HIGH-STRENGTH STRUCTURED FERTILIZERS BASED ON TECHNOGENIC WASTE.....27
- A.S. Dautbayev, K.A. Kadirbekov, S.O. Abilkasova, L.M. Kalimoldina**
APPLICATION OF ULTRAFLOCCULATION METHOD FOR PURIFICATION OF RECYCLING SOLUTIONS IN URANIUM MINING INDUSTRIES.....42
- B.I. Dikhanbaev, A.B. Dikhanbaev, K.T. Baubekov, S.B. Ybray**
CREATION OF AN ENERGY-EFFICIENT UNIT FOR CLINKER PROCESSING AT ACHISAI MINE.....53
- N.B. Zhumadilda, N.G. Gemejiyeva, A.O. Sapieva, Zh.Zh. Karzhaubekova, N.A. Sultanova**
LIPOPHILIC COMPONENTS OF HEDYSARUM SONGORICUM BONG. HERBS.....68
- B. Imangaliyeva, B. Dossanova, B. Torsykbayeva, I. Nurlybaev, N. Sultanov**
SYNTHESIS OF GLYCYRRHIZIC ACID FROM THE ROOTS OF THE PLANT "RED LICORICE" AND THE STUDY OF CHEMICAL PROPERTIES.....83
- L.M. Kalimoldina, S.O. Abilkasova, M.A. Kozhaisakova, Zh.R. Syrymova, A.A. Sultanayeva**
THE PROSPECT OF USING POLYMER BITUMEN TO IMPROVE THE QUALITY AND SAFETY OF ROAD INFRASTRUCTURE.....101
- Zh.S. Kassymova, N.N. Berikbol, V.I. Markin, L.K. Orazzhanova, A.S. Seitkan**
PRODUCTION OF SODIUM CARBOXYMETHYLCELLULOSE FROM PINE WOOD WASTE AND INVESTIGATION OF ITS PHYSICOCHEMICAL PROPERTIES.....113
- B.K. Kenzhalyiev, A.K. Koizhanova, T. A. Chepushtanova, A.O. Mukangaliyeva, D.R. Magomedov**
INNOVATIVE METHODS FOR PROCESSING COPPER ORES IN KAZAKHSTAN: A COMPREHENSIVE APPROACH TO ENHANCING THE EFFICIENCY OF VALUABLE COMPONENT EXTRACTION.....124

M.M. Mataev, A.M. Madiyarova, G.S. Patrin, M.R. Abdraimova, M.A. Nurbekova SYNTHESIS AND PHYSICO-CHEMICAL PROPERTIES OF A NEW COMPLEX FERRITE.....	137
N. Merkhatuly, A.N. Iskanderov, S.B. Abeuova, A.N. Iskanderov, S.K. Zhokizhanova, N.G. Atamkulova INCLUSION OF AZULENE STRUCTURAL UNITS IN THE BASIS OF CONJUGATED POLYMERS: IMPROVEMENT OF PROTON SENSITIVITY AND FLUORESCENCE.....	147
A.N. Nefedov, A.K. Akurpekova, A.T. Taikenova, S.A. Kurguzikova, D.K. Beisenbaev DETERMINATION OF AMINE CONCENTRATION BY POTENTIOMETRIC AND CONDUCTOMETRIC TITRATION METHODS.....	160
M. Toktarbek, G.A. Seitimova, G.Sh. Burasheva OPTIMISATION METHOD FOR OBTAINING A BIOLOGICALLY ACTIVE SUBSTANCES FROM THE PLANT PETROSIMONIA BRACHIATA.....	175
M.T. Turdiyev, B.K. Kasenov, A. Nukhuly, Zh.I. Sagintaeva, Sh.B. Kasenova, E.E. Kuanyshbekov, M. Stoev SYNTHESIS AND RADIOGRAPHY OF NEW ZIRCON-MANGANITES OF LANTHANUM AND ALKALINE EARTH METALS AND CALCULATION OF THEIR THERMODYNAMIC PROPERTIES.....	186

МАЗМҰНЫ

ХИМИЯ

- К.Ш. Ахметова, Б.К. Кенжалиев, С.В. Гладышев, Н.К. Ахмадиева, Л.М. Имангалиева**
 ТИТАН МЕТАЛЛУРГИЯСЫНДАҒЫ ӘЛЕМДІК ИННОВАЦИЯЛАР.....5
- О.К. Бейсенбаев, Б.М. Смайлов, С.А. Сакибаева, А.Б. Иса, А.Ш. Кыдыралиева**
 ТЕХНОГЕНДІК ҚАЛДЫҚТАР НЕГІЗІНДЕГІ ЖОҒАРЫ БЕРІКТІ ҚҰРЫЛЫМДЫ ТЫҢАЙТҚЫШТАРДЫ АЛУ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУ.....27
- Ә.С. Дәулетбаев, К.А. Кадирбеков, С.О. Абилқасова, Л.М. Калимолдина, А.Д. Алтынбек**
 УРАН ӨНДІРІСІНДЕГІ ҚАЙТАРЫМДЫ ЕРІТІНДІЛЕРДІ ТАЗАЛАУ ҮШІН УЛЬТРАФЛОКУЛЯЦИЯЛЫҚ ӘДІСТІ ҚОЛДАНУ.....42
- Б.И. Диханбаев, А.Б. Диханбаев, К.Т. Баубеков, С.Б. Ыбрай**
 АЩЫСАЙ КЕНІШІНІҢ КЛИНКЕРІН ӨНДЕУ ҮШІН ЭНЕРГИЯ ҮНЕМДЕЙТІН ҚОНДЫРҒЫНЫ ҚҰРУ.....53
- Н.Б. Жұмаділда, Н.Г. Гемеджиева, А.О. Сәпиева, Ж.Ж. Қаржаубекова, Н.А. Сұлтанова**
HEDYSARUM SONGORICUM BONG. ӨСІМДІГІНІҢ ЛИПОФИЛЬДІ ҚҰРАМДАС БӨЛІКТЕРІ.....68
- Б. Имангалиева, Б. Досанова, Б. Торсықбаева, И. Нурлыбаев, Н. Сұлтанов**
 “ҚЫЗЫЛ МИЯ” ӨСІМДІГІНІҢ ТАМЫРЫНАН ГЛИЦИРРИЗИН ҚЫШҚЫЛЫН СИНТЕЗДЕУ ЖӘНЕ ХИМИЯЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ЗЕРТТЕУ.....83
- Л.М. Калимолдина, С.О. Әбілқасова, М.А. Қожайсақова, Ж.Р. Сырымова, А.Ә. Сұлтанова**
 ЖОЛ ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ САПАСЫ МЕН ҚАУІПСІЗДІГІН АРТТЫРУ ҮШІН ПОЛИМЕР БИТУМЫН ПАЙДАЛАНУ ПЕРСПЕКТИВАСЫ.....101
- Ж.С. Касымова, Н.Н. Берікбол, В.И. Маркин, Л.К. Оразжанова, А.С. Сейтқан**
 ҚАРАҒАЙ АҒАШЫНЫҢ ҚАЛДЫҚТАРЫНАН НАТРИЙ КАРБОКСИМЕТИЛЩЕЛЛЮЛОЗА АЛУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ФИЗИКА-ХИМИЯЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ЗЕРТТЕУ.....113

- Б.К. Кенжалиев, А.К. Койжанова, Т.А.Чепуштанова, А.Ө. Мұқанғалиева, Д.Р. Магомедов**
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ МЫС КЕҢДЕРІН ӨҢДЕУДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӨДІСТЕРІ: ҚҰНДЫ КОМПОНЕНТТЕРДІ АЛУДЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУҒА КЕШЕНДІ КӨЗҚАРАС.....124
- М.М. Матаев, А.М. Мадиярова, Г.С. Патрин, М.Р. Абдраймова, М.А. Нурбекова**
ЖАҢА КҮРДЕЛІ ФЕРРИТТІҢ СИНТЕЗІ ЖӘНЕ ФИЗИКА-ХИМИЯЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІ.....137
- Н. Мерхатулы, А.Н. Искандеров, С.Б. Абеуова, А.Н. Искандеров, С.К. Жокижанова, Н.Г. Атамкулова**
ҚОСАРЛАНҒАН ПОЛИМЕРЛЕРДІҢ НЕГІЗІНЕ АЗУЛЕНДІК ҚҰРЫЛЫМДЫҚ БІРЛІКТЕРДІ ҚОСУ: ПРОТОНҒА СЕЗІМТАЛДЫҚ ПЕН ФЛУОРЕСЦЕНЦИЯНЫ ЖАҚСARTУ.....147
- А.Н. Нефедов, А.К. Акурпекова, А.Т. Тайекенова, С.А. Кургузикова, Д.К. Бейсенбаев**
ПОТЕНЦИОМЕТРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ КОНДУКТОМЕТРИЯЛЫҚ ТИТРЛЕУ ӨДІСТЕРІМЕН АМИН КОНЦЕНТРАЦИЯСЫН АНЫҚТАУ.....160
- М. Тоқтарбек, Г.А. Сейтимова, Г.Ш. Бурашева**
PETROSIMONIA BRACHIATA ӨСІМДІГІНЕН БИОЛОГИЯЛЫҚ БЕЛСЕНДІ ЗАТТАРДЫ АЛУ ӨДІСІН ОҢТАЙЛАНДЫРУ.....175
- М.Т. Турдиев, Б.Қ. Қасенов, А. Нұхұлы, Ж.И. Сағынтаева, Ш.Б. Қасенова, Е.Е. Қуанышбеков, М. Стоев**
ЖАҢА ЛАНТАН ЖӘНЕ СІЛТІЛІ-ЖЕР МЕТАЛДАРЫ ЦИРКОН МАНГАНИТТЕРІНІҢ СИНТЕЗІ МЕН РЕНТГЕНОГРАФИЯСЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ТЕРМОДИНАМИКАЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ЕСЕПТЕУ.....186

СОДЕРЖАНИЕ

ХИМИЯ

К.Ш. Ахметова, Б.К. Кенжалиев, С.В. Гладышев, Н.К. Ахмадиева, Л.М. Имангалиева
МИРОВЫЕ ИННОВАЦИИ ЭКСТРАКТИВНОЙ МЕТАЛЛУРГИИ ТИТАНА.....5

О.К. Бейсенбаев, Б.М. Смайлов, С.А. Сакибаева, А.Б. Иса, А.Ш. Кыдыралиева
ПОЛУЧЕНИЕ И ИССЛЕДОВАНИЕ ВЫСОКОПРОЧНЫХ СТРУКТУРИРОВАННЫХ УДОБРЕНИЙ НА ОСНОВЕ ТЕХНОГЕННЫХ ОТХОДОВ.....27

А.С. Даулетбаев, К.А. Кадирбеков, С.О. Абилкасова, Л.М. Калимолдина, А.Д. Алтынбек
ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДА УЛЬТРАФЛОКУЛЯЦИИ ДЛЯ ОЧИСТКИ ОБОРОТНЫХ РАСТВОРОВ В УРАНОДОБЫВАЮЩИХ ПРОМЫШЛЕННОСТЯХ.....42

Б.И. Диханбаев, А.Б. Диханбаев, К.Т. Баубеков, С.Б. Ыбрай
СОЗДАНИЕ ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНОГО АГРЕГАТА ДЛЯ ПЕРЕРАБОТКИ КЛИНКЕРА РУДНИКА «АЧИСАЙ».....53

Н.Б. Жумадильда, Н.Г. Гемеджиева, А.О. Сапиева, Ж.Ж. Каржаубекова, Н.А. Султанова
ЛИПОФИЛЬНЫЕ КОМПОНЕНТЫ ТРАВЫ HEDYSARUM SONGORICUM BONG.....68

Б. Имангалиева, Б. Досанова, Б. Торсыкбаева, И. Нурлыбаев, Н. Султанов
СИНТЕЗ ГЛИЦИРРИЗИНОВОЙ КИСЛОТЫ ИЗ КОРНЕЙ РАСТЕНИЯ «КРАСНАЯ СОЛОДКА» И ИЗУЧЕНИЕ ХИМИЧЕСКИХ СВОЙСТВ.....83

Л.М. Калимолдина, С.О. Абилкасова, М.А. Кожайсакова, Ж.Р. Сырымova, А.А. Султанаева
ПЕРСПЕКТИВА ПРИМЕНЕНИЯ ПОЛИМЕРНОГО БИТУМА ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА И БЕЗОПАСНОСТИ ДОРОЖНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ.....101

- Ж.С. Касымова, Н.Н. Берикбол, В.И. Маркин, Л.К. Оразжанова, А.С. Сейткан**
ПОЛУЧЕНИЕ НАТРИЙ КАРБОКСИМЕТИЛЦЕЛЛЮЛОЗЫ ИЗ ОТХОДОВ ДРЕВЕСИНЫ СОСНЫ И ИЗУЧЕНИЕ ЕЕ ФИЗИКО-ХИМИЧЕСКИХ СВОЙСТВ.....113
- Б.К. Кенжалиев, А.К. Койжанова, Т.А.Чепуштанова, А.О. Муқанғалиева, Д.Р. Магомедов**
ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ПЕРЕРАБОТКИ МЕДНЫХ РУД В КАЗАХСТАНЕ: КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД К ПОВЫШЕНИЮ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИЗВЛЕЧЕНИЯ ЦЕННЫХ КОМПОНЕНТОВ.....124
- М.М. Матаев, А.М. Мадиярова, Г.С. Патрин, М.Р. Абдраймова, М.А. Нурбекова**
СИНТЕЗ И ФИЗИКО-ХИМИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА НОВОГО СЛОЖНОГО ФЕРРИТА.....137
- Н. Мерхатулы, А.Н. Искандеров, С.Б. Абеуова, А.Н. Искандеров, С.К. Жокижанова, Н.Г. Атамкулова**
ВКЛЮЧЕНИЕ АЗУЛЕНОВЫХ СТРУКТУРНЫХ ЕДИНИЦ В ОСНОВУ СОПРЯЖЕННЫХ ПОЛИМЕРОВ: УЛУЧШЕНИЕ ПРОТОННОЙ ЧУВСТВИТЕЛЬНОСТИ И ФЛУОРЕСЦЕНЦИИ.....147
- А.Н. Нефедов, А.К. Акурпекова, А.Т. Тайкенова, С.А. Кургузикова, Д.К. Бейсенбаев**
ОПРЕДЕЛЕНИЕ КОНЦЕНТРАЦИИ АМИНОВ МЕТОДАМИ ПОТЕНЦИОМЕТРИЧЕСКОГО И КОНДУКТОМЕТРИЧЕСКОГО ТИТРОВАНИЯ.....160
- М. Токтарбек, Г.А. Сейтимова, Г.Ш. Бурашева**
СПОСОБ ОПТИМИЗАЦИИ ПОЛУЧЕНИЯ БИОЛОГИЧЕСКИ АКТИВНЫХ ВЕЩЕСТВ ИЗ РАСТЕНИЯ *PETROSIMONIA BRASILIATA*.....175
- М.Т. Турдиев, Б.К. Касенов, А. Нухулы, Ж.И. Сагинтаева, Ш.Б. Касенова, Е.Е. Куанышбеков, М. Стоев**
СИНТЕЗ И РЕНТГЕНОГРАФИЯ НОВЫХ ЦИРКОНО-МАНГАНИТОВ ЛАНТАНА И ЩЕЛОЧНОЗЕМЕЛЬНЫХ МЕТАЛЛОВ И РАСЧЕТ ИХ ТЕРМОДИНАМИЧЕСКИХ СВОЙСТВ.....186

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the described work has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the Cross Check originality detection service <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайтах:

www.nauka-nanrk.kz

<http://chemistry-technology.kz/index.php/en/arhiv>

ISSN 2518-1491 (Online), ISSN 2224-5286 (Print)

Директор отдела издания научных журналов НАН РК *А. Ботанқызы*

Редакторы: *Д.С. Аленов, Ж.Ш. Әден*

Верстка на компьютере *Г.Д. Жадырановой*

Подписано в печать 30.09.2024.

Формат 60x88¹/₈. Бумага офсетная. Печать – ризограф.

13,0 п.л. Тираж 300. Заказ 3.